

รูปจาก (1)

บุคคลสำคัญ

ศาสตราจารย์ ดร.ไฉน สัมพันธ์รักษ์
(2459-ปัจจุบัน)

ผู้ยกระดับวิชาชีพและบุกเบิกวิชาเภสัชเคมี

เภสัชกร ศาสตราจารย์ ดร.ไฉน สัมพันธ์รักษ์ เกิดเมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2459 อาจารย์ไฉนเป็นผู้มีคุณูปการอย่างมากต่อวิชาชีพเภสัชกรรมทั้งด้านการศึกษา ด้านการบริการเภสัชกรรม และด้านสถานะของวิชาชีพในสังคม ประวัติของท่านอาจารย์ไฉนที่นำเสนอในที่นี้สรุปจากงานวิจัยของวินนา เจริญสุวรรณ ยุพดี ศิริสินสุข นิยดา เกียรติยิ่งอังศุลี อิงอร มันทรานนท์ และวิทยากุลสมบุรณ์ (2) ซึ่งคณะผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารประวัติชีวิตและสัมภาษณ์ท่านอาจารย์ไฉน

อาจารย์ไฉนเป็นบุตรของนายความในครอบครัวที่มีฐานะ หลังจากจบชั้นมัธยม 8 จากโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย บิดาได้พาท่านไปปรึกษาเรื่องการเรียนต่อกับญาติ คือ ขุนเภสัชการโกวิท หัวหน้าแผนกห้องยาของโรงพยาบาลศิริราชในขณะนั้น ท่านได้รับคำแนะนำให้เรียนด้านปรุงยา เนื่องจากวิชาชีพด้านนี้ยังไม่พัฒนามากนักในขณะนั้น ทั้งยังขาดแคลนผู้ทำหน้าที่ด้านยา อย่างไรก็ตาม การศึกษาเภสัชศาสตร์ก่อนปี พ.ศ. 2480 มีเพียงหลักสูตรประกาศนียบัตรแพทย์ปรุงยา (3 ปี) ซึ่งไม่ใช่ระดับปริญญา ท่านจึงศึกษาต่อในต่างประเทศ ประเทศในแถบเอเชียที่มีการสอนเภสัชศาสตร์ในระดับปริญญาในขณะนั้น ได้แก่ ญี่ปุ่นและฟิลิปปินส์ ท่านตัดสินใจศึกษาที่ประเทศฟิลิปปินส์ เพราะไม่ต้องเรียนภาษาเพิ่มเติม รวมทั้งอาจารย์ส่วนใหญ่ที่สอนในฟิลิปปินส์ก็มาจากสหรัฐอเมริกา

หลังจบการศึกษา ท่านเริ่มทำงานเป็นอาจารย์ที่แผนกอิสระเภสัชกรรมศาสตร์ใน พ.ศ. 2484 โดยสอนวิชาเคมีเภสัช เนื่องจากผลการเรียนในระดับปริญญาตรีในวิชานี้ของท่านอยู่ในระดับดี นักศึกษารุ่นแรกที่ท่านสอน คือ

นักศึกษารุ่นสุดท้ายของหลักสูตรประกาศนียบัตรแพทย์ปรุงยา เมื่อคณะเภสัชศาสตร์ได้จัดตั้งขึ้นในสังกัดของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ในปี พ.ศ. 2485 ท่านดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชาเภสัชเคมี ท่านเป็นคนแรกที่ใช้ตำรา Roger's inorganic pharmaceutical chemistry และ textbook of organic medicinal chemistry ของ Gisvold เพื่อประกอบการเรียน ซึ่งแต่เดิมใช้เพียง Remington's เล่มเดียว ต่อมาอาจารย์จำลอง สุคนธ์ ในฐานะคณบดีได้หาทุนให้ท่านศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ท่านเลือกศึกษาเภสัชเคมีที่ University of Minnesota เพราะผู้เขียนตำราที่ท่านใช้สอนถึง 3 ท่านทำงานที่นั่น ท่านใช้เวลาศึกษาประมาณปีเศษ จึงได้รับวุฒิปริญญาทางด้านเภสัชเคมีในปีพ.ศ. 2493

อาจารย์ไฉนเป็นครูที่สอนแบบทันสมัย คือ ไม่เพียงแต่ถ่ายทอดความรู้ให้ศิษย์ แต่ยังเน้นให้เครื่องมือแสวงหาความรู้ด้วย รศ. ดร.จันทรา ชัยพานิช (อดีตคณบดีคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล) ในฐานะศิษย์ของอาจารย์ไฉนเขียนไว้ในหนังสือที่ระลึกเนื่องในงานแสดงมุทิตาจิตต่อท่านอาจารย์ว่า “อาจารย์ไฉนเข้ามาสอนวิชาแรกคือวิชา inorganic pharmaceutical chemistry ดิฉันยังจำได้แม่นยำว่าเป็นการฟังการบรรยายที่ได้ทั้งเนื้อหาและความสนุกสนาน ได้รู้จัก textbook และ pharmacopoeia ที่ท่านชอบเข้ามาในชั้นหลายเล่ม คำบรรยายของท่านก็ไม่ต้องจดมาก นักศึกษาไม่เครียด แต่เมื่อสอบครั้งแรก พวกเราต่างหน้าแดง เพราะไม่ชินกับการสอนแบบ active learning ของท่าน พวกเราจึงต้องปรับตัวให้ active ตามท่านไปด้วย ต้องค้นคว้าอ่านตำรานอกเวลาเป็นการใหญ่นับว่าวิธีสอนของท่านก้าวล้ำนสมัยไปกว่า 30-40 ปี

เพราะการสอนแบบนี้กำลังเป็นที่นิยมทั่วไป..” (3)

ท่านดำรงตำแหน่งคณบดีคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ในระหว่างปี 2513-2515 ท่านมองว่า การศึกษาในระดับปริญญาตรีของไทยมีคุณภาพดีเมื่อเทียบกับต่างประเทศ แต่บัณฑิตศึกษายังไม่ดีพอและควรพัฒนา ความพยายามของท่านทำให้เกิดหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิตทางเภสัชเคมี จำนวนนักศึกษาปริญญาโทก็เพิ่มมากขึ้นจากเดิมที่ไม่ค่อยมีผู้เรียนมากนัก

นอกจากเป็นอาจารย์และเป็นผู้บริหารแล้ว อาจารย์ไฉนยังเป็นนักวิจัยอีกด้วย ท่านสกัดสารสำคัญจาก “ปูกหาด” และทดลองใช้เป็นยาขับพยาธิ นอกจากนี้ท่านยังวิจัยร่วมกับนักวิทยาศาสตร์เยอรมันในเรื่องผลของ “ยางสลัดได” ต่อการเกิดเนื้องอก ท่านวางแนวทางการวิจัยด้านเภสัชเคมีที่ครอบคลุมทั้งด้านการสังเคราะห์ การวิเคราะห์ การควบคุมคุณภาพของเภสัชภัณฑ์ ตลอดจนการวิจัยสมุนไพรเพื่อพัฒนาคุณภาพของยาในประเทศไทยให้ได้มาตรฐานในระดับสากล จนได้มาซึ่งข้อมูลทางเคมีอันเป็นเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือ “specification of Thai medicinal plants” ของคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ท่านยังริเริ่มจัดทำ “วารสารเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล” ในปี 2517 โดยเป็นบรรณาธิการท่านแรกเองและทำหน้าที่จนกระทั่งเกษียณอายุราชการ

ต่อมา คณะเภสัชศาสตร์ถูกโอนกลับคืนอยู่ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดลจึงตั้งคณะเภสัชศาสตร์ขึ้นใหม่โดยมีอาจารย์ประดิษฐ์ หุตสิงห์ เป็นคณบดีเป็นคนแรก วาระของอาจารย์ไฉนในฐานะคณบดีก็หมดลง ท่านเลิกทำงานในคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลในฐานะรองคณบดี ตั้งแต่วันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2519 จนเกษียณอายุราชการในวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2520

นอกจากงานทางการศึกษาแล้ว อาจารย์ไฉนมีบทบาทสำคัญในการการพัฒนาการผลิตและควบคุมมาตรฐานผลิตภัณฑ์ยา ท่านประยุกต์ความรู้จากการวิจัยเพื่อผลิตยาในยามขาดแคลนระหว่างสงคราม ท่านอาจารย์ไฉนเป็นที่ปรึกษาฝ่ายเทคนิคให้แก่โรงงานยาวิยาธรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2487 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของการประกันคุณภาพยาและการวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์ยา

อาจารย์ไฉนยังมีบทบาทสำคัญในการยกระดับวิชาชีพ ในอดีตอาชีพแพทย์ปรุงยาไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม โดยกฎหมายไม่ได้รับรองว่า การประจำร้านยาเป็นสิทธิเฉพาะของเภสัชกร ร้านยาจึงไม่ได้จ้างเภสัชกรประจำต่อมาเมื่อ ดร.ตัว เป็นผู้บริหารของแผนกอิสระเภสัชกรรมศาสตร์ และเป็นนายกเภสัชกรรมสมาคมฯ บทบาทของเภสัชกรจึงชัดเจนขึ้น และเพิ่มมากขึ้นในสมัยที่อาจารย์จำลอง สวคนธ์ เป็นคณบดีคณะเภสัชศาสตร์และอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์

ต่อมา พระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2510 บัญญัติให้ต้องมีเภสัชกรประจำร้านยาแผนปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นความก้าวหน้าของวิชาชีพ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากจำนวนเภสัชกรไม่พอ จึงก่อให้เกิดปัญหาเภสัชกรแขวนป้าย ท่านอาจารย์ไฉนในฐานะของนายกเภสัชกรรมสมาคม พ.ศ. 2505-2511 เห็นว่า การแขวนป้ายทำให้เสียภาพลักษณ์ของวิชาชีพ จึงพยายามเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวทุกวิถีทางต่อมา กระทรวงสาธารณสุขกำหนดโควตาร้านยาจำกัดการเปิดร้านยาเพื่อลดปัญหาการแขวนป้าย ท่านอาจารย์ไฉนและอาจารย์ประดิษฐ์ ในฐานะกรรมการยาในขณะนั้นได้เรียกร้องให้ยกเลิกการจำกัดสิทธิของเภสัชกรในการเปิดร้านยา คณะกรรมการยาจึงยินยอมให้เภสัชกรเปิดร้านยาได้ ซึ่งในขณะนั้นมีร้านยาใหม่ที่ได้รับอนุญาต 5-6 ร้าน แต่ต่อมาภายหลัง กระทรวงสาธารณสุขได้ยกเลิกโควตาร้านยาทั้งหมด

นอกจาก ท่านอาจารย์จะเป็นนายกเภสัชกรรมสมาคมแล้ว ท่านยังเป็นคณะกรรมการชุดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามกฎหมายอาหารและยา ได้แก่ กรรมการยาอนุกรรมการพิจารณากฎกระทรวงที่ออกตามกฎหมายยาอนุกรรมการศึกษาและวิจัยตำรับยาแผนปัจจุบัน กรรมการควบคุมเครื่องสำอางกรรมการควบคุมวัตถุเสพติดกรรมการควบคุมวัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท เป็นต้น

อาจารย์ไฉนเป็นผู้มีคุณูปการอย่างมากต่อวิชาชีพเภสัชกรรมทั้งด้านการศึกษา การบริการเภสัชกรรมและด้านสถานะของวิชาชีพในสังคม ท่านเป็นบุคคลสำคัญของวิชาชีพที่ยังดำรงชีวิตอยู่ ปัจจุบันท่านอายุย่าง 98 ปีมีสุขภาพแข็งแรงและพูดคุยได้อย่างสนุกสนานกับลูกศิษย์ที่ไปเยี่ยมเยียน ผู้อ่านสามารถชมภาพของท่านอาจารย์ไฉนปัจจุบันได้จากเว็บไซต์ที่ระบุในเอกสารอ้างอิงลำดับที่ 4-5

เอกสารอ้างอิง

1. คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 90 ปี การศึกษาเภสัชศาสตร์และคณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2549.
2. วินนา เจริญสุวรรณ, ยุพดี ศิริสินสุข, นียดา เกียรติยิ่งอังศุลี, อิงอร มั่นทรานนท์, วิทยา กุลสมบูรณ์. บทบาทของบุคคลสำคัญทางด้านเภสัชกรรมไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2535. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
3. จันทรา ชัยพานิช. ศาสตราจารย์ ดร.ไฉน สัมพันธ์รักษ์ อาจารย์ที่รักและเคารพ. ในหนังสือที่ระลึกในงานแสดงมุทิตาจิตระลึกถึงคุณูปการอันยิ่งใหญ่ต่อวงการเภสัชกรรมไทยของเภสัชกร ศาสตราจารย์ ดร.ไฉน สัมพันธ์รักษ์. กรุงเทพฯ; 2538, หน้า 5.
4. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. คณะเภสัชศาสตร์จัดโครงการกราบเยี่ยมอาจารย์อาวุโส ครั้งที่ 3 [ออนไลน์]. 2556 [สืบค้นวันที่ 3 กรกฎาคม 2556]. เข้าถึงได้จาก: URL: <http://www.pharmacy.mahidol.ac.th/thai/newseventinfo.php?id=1091>.
5. เภสัชกรรมสมาคมแห่งประเทศไทย. แมวเหมียว... ที่บ้านอาจารย์ไฉน. [ออนไลน์]. 2550 [สืบค้นวันที่ 3 กรกฎาคม 2556]. เข้าถึงได้จาก: URL: <http://www.thaipharma.net/index.php?lay=show&ac=article&Id=538621169&Ntype=2>.